

Четыре юги
Mahābhārata книга 3, глава 148
महाभारतम्। आरण्यकपर्व। चतुर्युगकथा

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तो महाबाहुर्भीमसेनः प्रतापवान्।

प्रणिपत्य ततः प्रीत्या भ्रातरं हृष्मानसः ।

pratāpavant - величественный; известный, знаменитый; достойный; могущественный;
praṇipat I P. - кланяться, склоняться;

उवाच श्लश्णया वाचा हनूमन्तं कपीश्वरम्॥ १ ॥

मया धन्यतरो नास्ति यदार्य दृष्टवानहम्।

ślakṣṇa - мягкий, нежный;

kapī m - обезьяна;

dhanya - богатый, счастливый, здоровый;

अनुग्रहो मे सुप्राप्तिश्च तव दर्शनात्॥ २ ॥

anugraha m - милость, любезность, одолжение; услужливость, угодливость;
tripti f - насыщение, довольство, удовлетворение;

एवं तु कृतमिच्छामि त्वयार्यद्य प्रियं मम ।

यत्ते तदासीत्प्लवतः सागरं मकरालयम्।

रूपमप्रतिमं वीरं तदिच्छामि निरीक्षितुम्॥ ३ ॥

√plu Ā. I - прыгать, скакать;

sāgara m - море, океан;

makara m - морское чудовище, макара; дельфин;

apratima - несравненный, бесподобный, превосходящий;

एवं तुष्टो भविष्यामि श्रद्धास्यामि च ते वचः ।

एवमुक्तः स तेजस्वी प्रहस्य हरिरब्रवीत्॥ ४ ॥

śradv/dhā U III - верить;

pravhas I P. - смеяться;

hari m - конь; лев; обезьяна; эпитет Вишну;

न तच्छक्यं त्वया द्रष्टुं रूपं नान्येन केनचित्।

कालावस्था तदा ह्यन्या वर्तते सा न सांप्रतम्॥ ५ ॥

avasthā f - состояние, положение; условие;

sāmpratam adv. - ныне, теперь;

अन्यः कृतयुगे कालस्तेतायां द्वापरेऽपरः ।

अयं प्रध्वंसनः कालो नाय तद्रूपमस्ति मे ॥ ६ ॥

yuga m, n - эпоха, мировой период;

kṛta-yuga n - первый из четырех мировой период, золотой век;

tretā-yuga *n* - второй мировой период из четырех, серебряный век;
dvāpara-yuga *n* - третий мировой период из четырех;
pradhvamṣana - разрушительный, гибельный;

भूर्मिन्द्यो नगाः शैलाः सिद्धा देवा महर्षयः ।
कालं समनुवर्तन्ते यथा भावा युगे युगे ।
बलवर्षमप्रभावा हि प्रहीयन्त्युद्धवन्ति च ॥ ७ ॥

śaila - каменный; *m* гора, скала;
siddha - удачливый, сведущий, известный, обладающий волшебной силой; *m* маг, провидец; класс полубогов;

sam-anu√vart Ā. I - подчиняться, следовать, соответствовать;
bhāva *m* - становление, возникновение, переход; существование, бытие; характер; склонность; состояние (сердца), сердце, душа; чувство, мысли; предмет; смысл, значение;
varṣman *n* - величина, размер; тело;
prabhāva *m* - мощь, сила, величие;
pravīhā III P. - исчезать; отказываться, лишаться;
udvībhū I P. - происходить, возникать;

तदलं तव तदूपं द्रष्टुं कुरुकुलोद्धह ।
युगं समनुवर्तामि कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ८ ॥

alam *adv.* - довольно, достаточно (+In.); хватит *чего-либо* (+In.); способный, в состоянии ч.-л. сделать;
kulodvaha - продолжающий род;
duratikrama - трудноодолеваемый, непреодолимый;

भीम उवाच

युगसंख्यां समाचक्ष्व आचारं च युगे युगे ।
धर्मकामार्थभावांश्च वर्षं वीर्यं भवाभवौ ॥ ९ ॥

samkhyā *f* - цифра, число, числительное; подсчет, вычисление; количество;
samā√cakṣ II Ā. - сообщать, подробно рассказывать, описывать;
acāra *n* - поведение, образ жизни, правило; хорошее поведение, благочестие, цивилизация;

हनूमानुवाच

कृतं नाम युगं तात यत्र धर्मः सनातनः ।
कृतमेव न कर्तव्यं तस्मिन्काले युगोत्तमे ॥ १० ॥

tāta *m* отец, батюшка; *voc.* мой милый, друг;

न तत्र धर्माः सीदन्ति न क्षीयन्ते च वै प्रजाः ।
ततः कृतयुगं नाम कालेन गुणतां गतम् ॥ ११ ॥

√sad (I P. pr. sīdati; p.p. sanna) - сидеть; опускаться; быть побежденным, погибнуть;
√ksī (I, V, IX P., p.p. kṣita) - уничтожать, истреблять; заканчивать; уменьшать;
देवदानवगान्धर्वयक्षराक्षसपन्नगाः ।

नासन्कृतयुगे तात तदा न क्रयविक्रयाः ॥ १२ ॥

kraya *m* - покупка, купля;
vikraya *m* - продажа;

न सामयजुत्रहवर्णाः क्रिया नासीच्च मानवी ।

अभिध्याय फलं तत्र धर्मः सन्यास एव च ॥ १३ ॥

kriyā *f* - действие, исполнение, жертвоприношение, жертвенный обряд;
mānava - происходящий от Ману; *m* человек;
abhi√dhyā P. I - желать, намереваться;
samnyāsa *m* - отречение, самоотвержение;

न तस्मिन्युगसंसर्गे व्याघयो नेन्द्रियक्षयः ।

नासूया नापि रुदितं न दर्पो नापि पैशुनम् ॥ १४ ॥

samsarga *m* - стечеие, соприкосновение, связь, обращение;
vyādhī *m* - болезнь;
kṣaya *m* - уничтожение, уменьшение, истощение, упадок, гибель;
asūyā *f* - негодование, недовольство, ропот;
darpa *m* - высокомерие, гордость, наглость;
paiśuna *n* - клевета, злоба, порочность, безнравственность;

न विग्रहः कुतस्तन्दी न द्वेषो नापि वैकृतम् ।

न भयं न च सन्तापे न चेष्ट्या न च मत्सरः ॥ १५ ॥

vigraha *m* скора, вражда, война;
tandrī *f* - лень, усталость, изнеможение;
vaikṛta *n* - вражда, неприязнь;
samṝtā *m* - жар; страдание, печаль, горе; аскетизм, аскетический образ жизни;
īrṣyā *f* - зависть;
matsara - эгоистический, завистливый; *m* зависть, гнев, враждебность, злоба;

ततः परमकं ब्रह्म या गतिर्योगिनां परा ।

आत्मा च सर्वभूतानां शुक्लो नारायणस्तदा ॥ १६ ॥

paramaka - лучший, высший, предельный;
śukla - светлый, белый, чистый;

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च कृतलक्षणाः ।

कृते युगे समभवन्स्वकर्मनिरताः प्रजाः ॥ १७ ॥

kṛtalakṣaṇa - отмеченный, обозначенный, имеющий определенные признаки;
nirata (p.p. om ni√ram) - довольный;

समाश्रमं समाचारं समज्ञानमतीवलम् ।

तदा हि समकर्मणो वर्णा धर्मनवाप्नुवन् ॥ १८ ॥

mati *f* мнение, мысль, благоразумие; разум, уважение;

एकवेदसमायुक्ता एकमन्त्रविधिक्रियाः ।

पृथग्धर्मस्त्वेकवेदा धर्मसेकमनुब्रताः ॥ १९ ॥

anuvrata - преданный;

चतुराश्रम्ययुक्तेन कर्मणा कालयोगिना ।

अकामफलसंयोगात्प्राप्नुवन्ति परां गतिम् ॥ २० ॥

samyoga *m* - соединение, участие;

आत्मयोगसमायुक्तो धर्मोऽयं कृतलक्षणः ।

कृते युगे चतुष्पादश्वातुर्वर्णस्य शाश्वतः ॥ २१ ॥

एतत्कृतयुगं नाम त्रैगुण्यपरिवर्जितम् ।

त्रेतामपि निबोध त्वं यस्मिन्सत्रं प्रवर्तते ॥ २२ ॥

parivārj I P. - уклоняться, избегать;

satra (sattra) n - вид жертвоприношения сомы продолжительностью от 12 дней до года и более;

पादेन हस्ते धर्मो रक्ततां याति चाच्युतः ।

सत्यप्रवृत्ताश्च नराः क्रियाधर्मपरायणाः ॥ २३ ॥

√hras I U. - сокращаться, уменьшаться;

rakta - красный;

acūta - непоколебимый; вечный (эпитет Вишну и Кришны);

pravṛtta (p.p. от pravart) - начатый, занятый, старательный;

parāyaṇa n - главная, высшая цель; последнее прибежище, последнее средство спасения; -parāyaṇa посвящающий все свои силы;

ततो यज्ञाः प्रवर्तन्ते धर्माश्च विविधाः क्रियाः ।

त्रेतायां भावसङ्कल्पाः क्रियादानफलोदयाः ॥ २४ ॥

saṅkalpa m - решение, воля, желание, мысли;

udaya m - восход; восхождение; результат, успех, прибыль;

प्रचलन्ति न वै धर्मात्तपोदानपरायणाः ।

स्वधर्मस्थाः क्रियावन्तो जनास्त्रेतायुगेऽभवन् । २५ ॥

द्वापरेऽपि युगे धर्मो द्विभागोनः प्रवर्तते ।

विष्णुर्वै पीततां याति चतुर्धा वेद एव च ॥ २६ ॥

ūna - неполный, немного меньше, почти;

pīta - желтый;

ततोऽन्ये च चतुर्वेदान्निवेदाश्च तथापरे ।

द्विवेदाश्चैकवेदाश्वाप्यनृचश्च तथापरे ॥ २७ ॥

एवं शास्त्रेषु भिन्नेषु बहुधा नीयते क्रिया ।

तपोदानप्रवृत्ता च राजसी भवति प्रजा ॥ २८ ॥

एकवेदस्य चाज्ञानाद्वेदास्ते बहवः कृताः ।

सत्यस्य चेह विभ्रंशात्सत्ये कश्चिदवस्थितः ॥ २९ ॥

vibhramśa m - отпадение, выпадение, упадок, убыток, ущерб;

सत्यात्प्रच्यवमानानां व्याधयो बहवोऽभवन् ।

कामाश्चोपद्रवाश्चैव तदा दैवतकारिताः ॥ ३० ॥

pravṛcyu I P. - отодвигаться, отдаляться, отпадать, лишаться ч.-л. (+Abl.);

upadrava m - несчастье, горе, печаль; немощь, дряхлость; симптом, признак (болезни);

यैर्दर्यमानाः सुभृशं तपस्तप्यन्ति मानवाः ।

कामकामः स्वर्गकामा यज्ञांस्तन्वन्ति चापरे ॥ ३१ ॥

√ard I P. - мучить, бить, ранить;

एवं द्वापरमासाद्य प्रजाः क्षीयन्त्यधर्मतः ।

पादैकेन कौन्तेय धर्मः कलियुगे स्थितः ॥ ३२ ॥

āśad I P. - приобретать, находить; достигать, приближаться; *abs.* āśadya (иногда) - к, в;

तामसं युगमासाद्य कृष्णो भवति केशवः ।

वेदाचाराः प्रशाम्यन्ति धर्मयज्ञाक्रियास्तथा ॥ ३३ ॥

ईतयो व्याधयस्तन्द्री दोषाः क्रोधादयस्तथा ।

उपद्रवाश्च वर्तन्ते आधयो व्याधयस्तथा ॥ ३४ ॥

īti *f* - нужда, беда, бедствие;

ādhī *m* - забота, попечение, желание;

युगेष्वावर्तमानेषु धर्मो व्यावर्त्ते पुनः ।

धर्मे व्यावर्तमाने तु लोको व्यावर्त्ते पुनः ॥ ३५ ॥

āśvart I Ā. - вертеться, поворачиваться, обращаться;

vyāśvart I Ā. - отделяться, делиться; растворяться, поворачиваться; исчезать, подходить к концу;

लोके क्षीणे क्षयं यान्ति भावा लोकप्रवर्तकाः ।

युगक्षयकृता धर्माः प्रार्थनानि विकुर्वते ॥ ३६ ॥

prārthana *n* - желание, просьба;

viśkar VIII U. - изменять, преобразовывать; портить, разрушать; быть враждебным к к.-л. Ā.

एतत्कलियुगं नाम अचिराद्यत्प्रवर्तते ।

युगानुवर्तनं त्वेतत्कुर्वन्ति चिरजीविनः ॥ ३७ ॥

anuvāśvart I Ā. - следовать, идти следом; приходить, попадать; руководствоваться ч.-л., жить по ч.-л.;

यच्च ते मत्परिज्ञाने कौतूहलमरिदम् ।

अनर्थकेषु को भावः पुरुषस्य विजानतः ॥ ३८ ॥

parijñāna *n* - знание, узнавание;

kautūhala *n* - желание, охота, любопытство;

ariñdama - покоритель врагов, победоносный;

anartha - ненужный, бесполезный, бессмысленный;

एतत्ते सर्वमारव्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।

युगसंख्यां महाबाहो स्वस्ति प्राप्नुहि गम्यताम् ॥ ३९ ॥

इति श्रीमहाभारते आरण्यकपर्वणि अष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

книга 3, глава 186 (отрывок)

मार्कण्डेय उवाच

चत्वार्याहुः सहस्राणि वर्षाणां तत्कृतं युगम् ।

तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ॥ १८ ॥

sandhyā *f* - сумерки рассветные или вечерние (du.), начало или конец мирового периода;

sandhyāmpsa *m* - конец каждого из мировых периодов;

para - далекий; другой; чужой; крайний; высший; прошлый, более ранний; *n* крайность, вершина, завершение; *m* враг;

त्रीणि वर्षसहस्राणि त्रेतायुगमिहोच्यते ।

तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ॥ १९ ॥

तथा वर्षसहस्रे द्वे द्वापरं परिमाणतः ।

तस्यापि द्विशती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ॥ २० ॥

parimāṇa *n* - размер, объем; количество; итог, сумма;

सहस्रमेकं वर्षाणां ततः कलियुगं स्मृतम् ।

तस्य वर्षशतं सन्ध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ।

सन्ध्यासन्ध्यांशयोस्तुल्यं प्रमाणमुपधारय ॥ २१ ॥

upavdhāraya - нести, поддерживать; осознавать, думать, постигать, размышлять;

क्षीणे कलियुगे चैव प्रवर्तते कृतयुगम् ।

एषा द्वादशसाहस्री युगाख्या परिकीर्तिता ॥ २२ ॥

pravart I Ā. - приходить в движение; возникать, появляться, начинаться, наступать, быть налицо;

prakīrtaya (*den. act.*, *p.p.* prakīrtita) восхвалять, упоминать, называть, считать;

ākhyāf - имя; название; общая величина;

एतत्सहस्रपर्यन्तमहो ब्राह्ममुदाहृतम् ।

विश्वं हि ब्रह्मवने सर्वशः परिवर्तते ।

लोकानां मनुजव्याग्रं प्रलयं तं विदुर्बुधाः ॥ २३ ॥

parivart I Ā. - поворачиваться, повернуться; приходить к концу: (parivarta-lokānām - конец света);
manuja *m* - человек;